

Ravnoteža sile u vojno-političkoj misli u SAD

Ako bismo hteli da razlučimo — naravno, uslovno — vojno-političku misao¹ u SAD, u njenoj 200-godišnjoj povesti, na njene polazne, ishodišne tačke, onda bismo mogli da nabrojimo sledeće četiri:

Prvo, predstava o posebnoj, zapravo *mesijanskoj* ulozi SAD u svetu.

Drugo, postavka o neophodnosti »povezivanja racionalnog računa sa svojevrsnim interesom u planiranju akcija SAD u inozemstvu («prosvećeni egoizam»)². Reč je, u stvari, o tome da tvorci vojno-političke misli u ovoj zemlji, bar u načelu, nastoje da nađu optimalna, za razliku od maksimalnih, rešenja za vladu u Vašingtonu u svakom datom odnosu snaga u svetu.

Treće, zamisao o ravnoteži sile kao temelju međunarodnih odnosa u svetu, u kojem navodno vlada »anarhija« suverenih nacionalnih država.

Četvrto, svest o vojnoj sili kao prevashodnom činiocu međunarodnog položaja svake zemlje, dakle i SAD.

Ova, rekli bismo, četiri kamena temeljca vojno-političke misli u SAD mogli bismo dalje da razlažemo shodno prevagi jednog ili drugog nad ostalim, zatim prema stepenu njihove međusobne povezanosti i uticaja a, isto tako, i prema vremenu njihovog nastanka. Na primer, predstava o mesijanskoj ulozi SAD besumnje je nastala pre svih i možda je upravo zbog toga bila manje od ostalih podložna promeni. Za nju su i dan-danas vezane brojne geopolitičke »doktrine«, naravno na američki način; recimo o tome da su SAD »prirodni« naslednik Ujedinjenog kraljevstva u svetskim razmerama (Pax Americana, nasuprot Pax Britannica). Postavka o neophodnosti optimalnog planiranja, kada je reč o spoljnoj politici s jedne, i vojnoj politici ili politici naoružanja SAD s druge strane — svakako je novijeg doba. Ona je pozajmica iz savremene ekonomske misli u ovoj zemlji — i, još šire, na Zapadu u celini — nastala iz sprege

¹ Pod ovim podrazumevamo ono što sâmi vojni pisci u SAD nazivaju strateškim studijama (strategic studies).

² V. Trofinenko, S.A., SŠA: politika, vojna i ideologiya, Akademiya nauk SSSR, Moskva, 1976.

naučne i vojne misli, sprege koja je u SAD začeta još uoči drugog svetskog rata. Zamisao o rečenoj ravnoteži sile, posebno svest o značaju vojne sile u međunarodnim odnosima, takođe vuče koren iz najranijih dana SAD, prvo kao nacionalne države, a potom i velike svetske sile. Ta zamisao je u posleratnom razdoblju bila naročito u žiži pažnje vojnih i drugih mislilaca u SAD. Trebalo ju je, naime, prilagoditi činjenici da je naše doba — doba nuklearnog oružja koje, između ostalih činilaca u međunarodnim odnosima, daje sasvim novi pečat, *kvalitet* celokupnom odnosu snaga u svetu. U svetlosti toga, nastale su u proteklih trideset godina mnogobrojne vojno-političke »teorije« i »doktrine« u SAD, od kojih su sa šireg stanovišta najznačajnije teorija o nadzoru, odnosno kontroli nad naoružanjem (arms control theory) i teorija o odvraćanju (deterrence theory).

Daleko bi nas odvelo ako bismo se upustili u podrobna razmatranja ovih osnovnih polazišta vojno-političke misli u SAD. Zbog toga ćemo za ovu priliku usredsrediti pažnju samo na pomenutu zamisao o ravnoteži sile, tačnije na navedene američke teorije o nadzoru nad naoružanjem i o odvraćanju, koje su iz nje izvedene.

*

1. Najpre da razmotrimo šta je za tvorce vojno-političke misli u SAD razoružanje (disarmament), a šta nadzor nad naoružanjem (arms control).

Razoružanje je smanjenje ili odbacivanje naoružanja, a u krajnjoj liniji zabrana naoružanja. Ono može biti u svetskim razmerama ili svedeno na pojedina područja ili delove sveta; jednostrano, dvostrano ili višestrano; sveopšte i potpuno ili delimično; pod nadzorom ugovorenih strana i međunarodnih tela ili bez tog nadzora.

Nadzor nad naoružanjem je međunarodno ograničavanje politike naoružanja ili vojne politike u užem smislu, bilo u pogledu broja (»nivoa«), vrste, razmeštaja, pa i upotrebe pojedinih ili svih oružja.³

S normalno-logičke tačke gledišta, nadzor nad naoružanjem nije alternativa razoružanju; razoružanje i nadzor nad naoružanjem se ne isključuju, naprotiv, međusobno se prepliću.

S formalno-juridičkog stanovišta, razlike između razoružanja i nadzora nad naoružanjem takođe nisu bitne. Za razoružanje u punom smislu reči potreban je sledeći sticaj: međunarodni ugovor, sa

³ Bil, Hedley, *The Control of the Arms Race*, London, 1961, p. X.

odredbama o uviđaju ili nadzoru na licu mesta i o prinudi ili kazni, ako bi taj ugovor bio prekršen. Taj sticaj u slučaju nadzora nad naoružanjem nije obavezan. I to je sve. Tu se krug formalno-logičkog i formalno-juridičkog razmatranja razoružanja i nadzora nad naoružanjem u vojno-političkoj misli u SAD takoreći sâm od sebe zatvara. Konačan zaključak tog i takvog razmatranja je da nema bitne razlike između razoružanja i nadzora nad naoružanjem. Ne treba posebno naglašavati da formalno-logički i formalno-juridički uglovi gledanja nisu jedini iz kojih se ovo pitanje može rasvetliti.

Postavimo, pre svega, pitanje: šta je krajnji cilj razoružanja ili nadzora nad naoružanjem kada je reč o vojno-političkoj misli u SAD? Tvorci ove misli su saglasni u jednom: cilj razoružanja ili nadzora nad naoružanjem je isti — ravnoteža sile, podrazumevajući pod tim vojnu *situaciju* koju razoružanje ili nadzor nad naoružanjem treba da *legalizuju*. Oni pri tom još ne prave razliku između razoružanja i nadzora nad naoružanjem. Ta razlika se i za njih ispoljava tek kada se postavi pitanje da li je razoružanje pogodnije od nadzora nad naoružanjem da se taj cilj postigne, ili obrnuto. Većina njih tada daje prednost nadzoru nad naoružanjem. Zašto?

Sticajem okolnosti — kažu oni, podrazumevajući pod tim u prvom redu *ideološku* stranu posleratne podele sveta — sadašnja ravnoteža sile zavisi više od vojne politike u užem smislu, odnosno od politike naoružavanja nego li od diplomatije (sužena mogućnost vojnih i drugih međudržavnih saveza u našem svetu itd.). Zato nadzor nad naoružanjem koji se zadovoljava time da ovu politiku stalno ograničava — tačnije, usmerava ka zajedničkom cilju: održavanju (date) ravnoteže sile — ima prednost nad razoružanjem koje teži da tu istu politiku jednom zauvek ograniči, samim tim i dokrajči. Ako je ravnoteža sile zajednički interes (zajednički, a ne opšti, jer je stvar velikih sila, a ne svih članova međunarodne zajednice!), onda je nadzor nad naoružanjem u tom pogledu podobnije sredstvo, jer, u stvari, stalno saobražava vojnu politiku velesila tom interesu. U ovoj tački najviše dolazi do izražaja antidijalektičko, pragmatističko razdvajanje vojnog od političkog činioca (strategije od politike, odnosno diplomatije) u međunarodnim odnosima, što je i inače svojstveno vojno-političkoj misli u SAD. Zbog toga se za njene tvorce uopšte ne postavlja pitanje razlike između rata i mira kada je reč o nadzoru nad naoružanjem, nasuprot razoružanju. Nadzor nad naoružanjem samo ograničava trku u naoružavanju u smislu njenog usmeravanja u »manje opasnim« pravcima; on je ne prekida, samim tim ograničavanje ove trke i ograničavanje rata su u osnovi slične

pojave. Poređenja radi, pravo stanje razoružanja je mir, nadzor nad naoružanjem — obustava vatre ili primirje.⁴

Time vojni pisci u SAD prećutno priznaju da ima suštastvene razlike između razoružanja i nadzora nad naoružanjem. Mir je bitan preduslov razoružanja i, ujedno, njegov cilj; za nadzor nad naoružanjem nije. Razoružanje bi trebalo da isključi rat kao mogućnost, nadzor nad naoružanjem — samo da ga ograniči, »propisujući«, između ostalog, i neku vrstu pravila igre za slučaj rata.⁵ Razoružanje bi bilo stvar cele međunarodne zajednice, nadzor nad naoružanjem bi bio — stvar velikih sila, čak samo velesila (SAD — SSSR). U krajnjoj liniji, njihov zaključak bi bio da, ako je ravnoteža sile samo određena vojna situacija, onda je vojni činilac u međunarodnim odnosima taj koji treba da je stvara i održava u životu. Vojni činilac, pak, i razoružanje ne idu pod ruku, za razliku od nadzora nad naoružanjem. Tvorci vojno-političke misli u SAD dosledno, dakle, apstrahuju vojni činilac (strategiju, vojnu politiku) od ostalih činilaca u međunarodnim odnosima. Neki od njih pri tom idu u krajnost. Polazeći od toga da je međunarodna bezbednost preduslov mira u svetu, a ne obrnuto, oni tvrde da međunarodna bezbednost počiva na ravnoteži sile, a da ta ravnoteža u mnogome zavisi, ne od razoružanja, već od nadzora nad naoružanjem, to jest od »naše« moći da »kontrolišemo« trku u naoružanju, u prvom redu ovu trku između velikih sila.

Napravivši tako, da kažemo, prvi izvod iz sopstvene zamisli o ravnoteži sile u svetu kao temelju međunarodnih odnosa u celini, oni prave i drugi izvod bez kojeg mnoge njihove strateške »teorije« i »doktrine« ne bi zvučale logično: čine razliku između »strateškog« nuklearnog oružja i ostalog oružja, uključujući i takozvano taktičko nuklearno oružje, a u sklopu toga — između »ofanzivnog« i »defanzivnog« strateškog oružja i na toj osnovi ispredaju posebnu teoriju — teoriju odvrćanja.

2. Prva postavka teorije odvrćanja je pretpostavljena granica između strateškog nuklearnog i sveg ostalog oružja u naše doba. Ako postavimo pitanje šta odlikuje strateško nuklearno od ostalog oružja, onda nam neće biti teško da zaključimo da u vojno-političkoj misli u SAD nema jedinstvenog odgovora na njega. To su, pre svih, oružja kojima je moguće uništiti kako nuklearnu udarnu moć protivnika (njegove dalekometne rakete svih vrsta sa nuklearnim bojivim glavama, a, isto tako, i druge nosače nuklearnog oružja — vaz-

⁴ Ibid.

⁵ V. Kissinger Henry, *A Nuclear Weapons and Foreign Policy*, New York, 1957.

duhoplove itd.) tako i naseljena mesta, odnosno većinu stanovništva u njegovim granicama. Ne treba da posebno naglasimo da je u ovom slučaju reč o takozvanim oružjima za masovno razaranje i uništavanje (dobara, odnosno ljudi).⁶ No, time teškoća da ova oružja suštinski razlučimo od drugih ne postaje ništa manja. Naprotiv.

Vojni pisci u SAD uglavnom se ne bave ovom teškoćom kao prethodnim pitanjem. Čini nam se da je za njih oružje za masovno razaranje i uništavanje svako ono čije je dejstvo, sâmom njegovom prirodom, pre usmereno na neki određeni prostor, odnosno na sve što se, bez razlike, u tom prostoru nalazi, nego li na neki određeni cilj (vojni objekat, organizacija i sl.). U tom smislu strateško nuklearno oružje je zapravo više grubo sredstvo, a manje oružje za masovno uništavanje, o čemu će još biti reči.⁷

Na stranu to što razvitak ljudskog znanja i umeća u proizvodnji oružja stalno teži da izbriše tu granicu između strateškog nuklearnog i ostalog oružja. Da bismo do kraja shvatili o čemu je reč, potrebno je da najpre razmotrimo drugu postavku teorije odvrćanja — razliku između »defanzivnog« i »ofanzivnog« strateškog oružja.⁸ Prema ovoj teoriji, ofanzivno strateško oružje je svako ono pomoću kojeg možemo uništiti nuklearnu udarnu moć protivnika, s tim da samo nije potpuno »ranjivo«, to jest izloženo prvom ili drugom udaru, odnosno protivudaru protivnika. Defanzivna strateška oružja su ona koja sprečavaju dejstvo ofanzivnog, recimo protivraketne rakete (ABM) ili rakete sa nuklearnim bojevim glavama namenjene uništavanju nuklearne udarne moći protivnika (zaštićene pod zemljom i sl.). U širem smislu, mere civilne zaštite koje bi možda znatno smanjile mogućnost uništavanja gradova imale bi istu posledicu — izazvale bi podozrenje protivnika u »naše« prave namere. Defanzivna strateška oružja i ove mere povećavali bi izvesnost prvog

⁶ Kažemo takozvanim, jer i ovo oružje nije lako svrstati u posebnu skupinu.

⁷ Odmah da kažemo da ovu podelu na gruba sredstva i oružja za masovno uništavanje ne smatramo naučno zasnovanom u strogom smislu. Mi je ovde koristimo kao ilustraciju činjenice da se svako oružje, od svog nastanka, razvija u tom smislu da pruža sve veći izbor sopstvene upotrebe, što je veoma važno za političku odluku o njegovoj upotrebi. Dok je taj izbor (opcija) sužen, ono je grubo sredstvo; docnije, u svom razvoju, grubo sredstvo postaje oružjem čim ga je moguće upotrebiti za specifične ciljeve i potrebe, dakle i ograničeno, kontrolisano. U tom smislu, recimo, motka je grubo sredstvo, a koplje — oružje. Nuklearna bojeva glava od 100 megatona je grubo sredstvo u poređenju sa raznovrsnim nuklearnim arsenalom iste razorne moći. Dopuštamo i druge podela na sredstva i oružja. Tako je, na primer, jedan strateški bombarder oružje a armija tih bombardera — sredstvo (za vođenje rata). Međutim, i ovu podelu smatramo ilustrativnom.

⁸ Svetska konferencija o razoružanju 1932. pošla je od toga da »ofanzivna« oružja narušavaju ravnotežu sile. Danas je, ako je verovati teoriji odvrćanja, obrnuto.

udara i time smanjivali prag (threshold) odvrćanja. Oni bi činili većom sklonost protivnika ka *preventivnom* ratu (prvim udarom), a samim tim bi porasla i verovatnoća opšteg nuklearnog rata. Sve u svemu, prema teoriji odvrćanja, ofanzivno strateško oružje namenjeno drugom udaru kao i »otvorene« gradove i naseljena mesta treba smatrati zalogom obostranog straha. To obostrano odvrćanje (mutual deterrence) je, kažu tvorci ove teorije, naročito »stanje duha« u doba nuklearnog oružja; jednostrano odvrćanje ili sposobnost prvog udara bilo bi prosta pretnja silom ili upotrebom sile, što bi, za razliku od obostranog odvrćanja, u datim uslovima, samo povećavalo mogućnost opšteg nuklearnog rata. Teorija odvrćanja nastoji da isključi upravo tu mogućnost; ostale mogućnosti rata su otvoreno pitanje. Ova teorija kao i teorija o nadzoru nad naoružavanjem ima, dakle, za cilj da ograniči, a ne isključi rat kao sredstvo rešavanja međunarodnih sukoba, a obe bi trebalo da služe *legalizovanju* date vojne situacije u svetu, to jest ravnoteži sile. U tom smislu, one jedna drugoj postavljaju određene, često protivrečne zahteve.

Uprošćeno rečeno, strateško nuklearno oružje treba, prema teoriji odvrćanja, da ispuni sledeće uslove: prvo, da je pogodno za masovno razaranje i uništavanje; drugo, da je srazmerno samo podložno tom razaranju i uništavanju (da je »ranjivo«, to jest da nije od toga *potpuno* zaštićeno); i, treće, da je upereno prvenstveno na nuklearnu udarnu moć protivnika, a ne na njegove gradove i sl. Sve ovo pod uslovom da i protivnik ima istu ili približnu vojnu politiku. Uostalom, protivnik se na ovu i ovakvu politiku može dobrim delom navesti i sopstvenim izborom oružja, odnosno vojnom politikom u užem smislu. Zar nije sadašnji američki državni sekretar, Sajrus Vens, nedavno rekao o tekućim pregovorima njegove vlade sa vladom u Moskvi o ograničavanju strateškog oružja (SALT): sve što ne budemo postigli ovim pregovorima, postićićemo sopstvenim naoružanjem! To je kao prednost prvog poteza belog u šahu. Teorija odvrćanja upravo polazi od toga da sopstvena politika naoružavanja sužava protivniku mogućnost izbora u tom pogledu; ona ga, takoreći, silom prilika dovodi u »stanje duha« koje se podrazumeva pod odvrćanjem. To je ujedno i najvažnija dodirna tačka ove teorije i teorije o nadzoru nad naoružavanjem, u isti mah i tačka u kojoj se najviše ispoljavaju njihove protivrečnosti. Pođimo redom.

Da bi strateško nuklearno oružje istovremeno udovoljilo zahtevima i jedne i druge teorije, ono samo mora da bude što složenije i što raznovrsnije. Složenije u tom smislu da svako pojedino bude

upotrebljivo za razne specifične ciljeve. Raznovrsnije u tom smislu da ga ima dovoljno za sve namene ili potrebe. Ako, na primer, strateško nuklearno oružje treba da služi tome da ugrozi i nuklearnu udarnu moć protivnika i njegove gradove, onda ono treba da bude što veće (mereno u megatonama!), da ne kažemo glomaznije, pri čemu tačnost pogotka može da bude približna. Ako, pak, ovo oružje treba da bude upereno prvenstveno na vojne ciljeve protivnika, uključujući i određene njegove nuklearne snage, onda njegova veličina treba da bude saobražena tome, pri čemu tačnost pogotka postaje veoma važna. Dobivši jedno svojstvo, strateško nuklearno oružje gubi drugo! U ovom slučaju, sve manje biva grubo sredstvo za masovno razaranje i uništavanje, a sve više — oružje za masovno razaranje i uništavanje. Razornost oružja (za razliku od, uslovno rečeno, sredstva) za masovno razaranje i uništavanje treba uzeti u njegovom ukupnom, *kumulativnom*, a ne pojedinačnom dejstvu. Savršenije, lakše za rukovanje, održavanje itd., često zbog toga i brojnije i jeftinije, sa većom tačnošću pogotka, oružje za masovno razaranje i uništavanje, kada se sve sabere i oduzme, može da bude razornije od istovrsnog grubog sredstva u gornjem smislu.

Svako kvalitativno novo oružje za masovno razaranje i uništavanje u stvari i započinje svoj »život« kao grubo sredstvo.⁹ Ono postaje oružjem u onoj meri u kojoj ga je moguće uperiti na pojedinačni cilj, odnosno za specifične svrhe ili ciljeve, umesto na, uopšte uzev, neki široko određeni prostor. Tu, takođe, nije reč o tome kako sama trka u naoružanju ima svoju »inerciju«, to jest da je razvoj nauke i ljudskog umenja u proizvodnji oružja sa svoje strane podstiče u određenom pravcu. To, svakako, nije odlučujuće za ovu trku, mada nije ni zanemarljivo. Nauka, kao i strategija, i u ovom slučaju samo izvršavaju zadatke koje pred njih postavlja politika u širem smislu; njihov obratan uticaj na politiku je samo posledica te sprege. Opšti zadatak koji politika postavlja nauci kada je reč o trci u naoružavanju jeste da svako oružje mora biti upotrebljivo pre svega sa političkog stanovišta. Politička volja da neko oružje bude upotrebljeno zavisi od izbora mogućnosti (opcije, kako kažu vojni pisci u SAD): što je ovaj izbor veći, to je i veća verovatnoća da će se ta politička volja oblikovati, odnosno izraziti, i obratno. Gruba sredstva za masovno razaranje i uništavanje (ili, drugim rečima, oružja u tu svrhu koja, kao i sredstva — rakete itd. — za

⁹ Pod »novim« oružjem u ovom slučaju podrazumevamo kako izume novih eksploziva, tako i sredstva za njihov prenos do cilja, koji bitno utiču na prirodu rata i mira.

njihov prenos do cilja još nisu usavršena) ne ostavljaju veliku mogućnost izbora u tom pogledu i zato ih treba doradivati — da postanu oružja.

Kada je reč o nuklearnom oružju, to znači da politika — sad već možemo reći: politika koja polazi od ravnoteže sile u svetu — podstiče trku u naoružavanju u pravcu što većeg grananja ovog oružja (»minijaturizacija« nuklearnog oružja — neutronske oružje — nuklearno oružje velike megatonaže) i sve raznovrsnijih sredstava za njihov prenos do cilja. Razlog tome je srazmerno prost: ravnoteža sile u svetu se ne može postići oružjem koje nije uverljivo (credibility!), bilo da je malobrojno ili slabo, bilo da je takvo da njegovo dejstvo nije u srazmeri sa ciljem izvan svih granica racionalnog. Odnosno, ako je takvo da bi postizanje cilja — koji određuje politika — pomoću njega značilo uvek pribegavanje opštem ili totalnom ratu. Nuklearno oružje spada u drugi slučaj. Ovo oružje je takve prirode da je njegova upotreba s političkog stanovišta na granici iracionalnog. Budući da je ravnoteža sile u svojoj biti dinamična, to ovo oružje, sa naglašenim razornim dejstvom, može biti korišćeno za njeno održavanje, utoliko više ukoliko je usavršenije, to jest upodobljenije različitim ciljevima, pa i političkim potrebama. (To je ono što vojni pisci u SAD podrazumevaju pod »selektivnošću« nuklearnog oružja). Pri tom je isto tako važno da nuklearno oružje u tom svom razvoju ne izbriše dve pretpostavljene granice: granice između sebe i ostalih vrsta oružja a, isto tako, da unutar sopstvene vrste ne potre granicu između »ofanzivnog« i »defanzivnog« strateškog oružja. Kažemo, pretpostavljene, jer i teorija odvrćanja i teorija o nadzoru nad naoružanjem padaju u vodu ako ove granice ne bi bilo moguće ni pretpostaviti.

Posleratni razvoj nuklearnog, a i drugog oružja u svetu čini da je čak i najvatrenijim pobornicima ovih teorija u SAD sve teže da navedene granice uzimaju zdravo za gotovo. Ako SAD stvarno započnu proizvodnju neutronske oružja, kao što se najavljuje u bliskoj budućnosti, onda ćemo dobiti i zvaničnu potvrdu da vlada u Vašingtonu ne računa više s tim granicama u svojoj vojnoj politici. Teškoće na koje stalno nailaze tekući pregovori o ograničenju strateškog oružja (SALT) između SAD i SSSR dobrim delom su istog korena, a označavaju se uopšteno kao pitanje kvalitativnog ograničavanja trke u naoružavanju, pri čemu treba naglasiti da nije samo reč o nuklearnom oružju. Konvencionalno ili klasično oružje se danas, takođe, razvija tako da njegovo dejstvo bude što približnije nuklearnom oružju (razna zapaljiva sredstva itd.). Ali to, strogo uzev, nije predmet ovog razmatranja.

3. Polazeći od toga da je vojni činilac presudan za međunarodnu bezbednost — budući da se ova navodno temelji na ravnoteži sile — vojni pisci u SAD pretpostavljaju da je trke u naoružavanju uvek bilo, samim tim i da će je i ubuduće biti, s izuzecima koji potvrđuju pravilo: onda kada se politički cilj mogao postići stvaranjem sopstvenih ili rušenjem tuđih vojnih saveza, kada nema dovoljno sredstava ili ljudi za rat itd. Ono što je za njih svojstveno današnjoj trci u naoružavanju je sledeće:

(1) dva »nivoa« naoružanja: »strateški« (nuklearni) i sve ostalo oružje; i

(2) napredak nauke i ljudskog umeća u proizvodnji oružja, što čini da kvalitativni vidovi ove trke postupno preovlađuju kvantitativne.

Mi bismo tome dodali još dva svojstva sadašnje trke u naoružavanju koja su izmakla pažnji većine američkih vojnih pisaca, odnosno koja samo pojedini od njih uzimaju u obzir (no i tada više kao nusproizvod ove trke, a ne i kao njeno svojstvo):

(3) rasprostiranje nuklearnog oružja u svetu; i

(4) proširivanje ove trke na sve veći krug zemalja kada je reč o konvencionalnom oružju čiji se opšti razvoj kreće, kao što smo rekli, u pravcu poistovećivanja sa nuklearnim oružjem.

Ne možemo a da ne podlegnemo utisku da vojni pisci u SAD razmatraju navedena svojstava posleratne trke u naoružanju izdvojeno, to jest kao, rekli bismo, autonomne procese (razvoj nuklearnog oružja, njegovo rasprostiranje, napredak u proizvodnji oružja itd.). To bi bilo u skladu kako uopšte s njihovim pogledom na svet koji je, u celini uzev, na liniji pragmatizma, tako i s njihovom polaznom tačkom u razmatranju ove trke, a ta je, kao što smo takođe rekli — da je moguće apstrahovati vojni činilac od drugih činilaca u međunarodnim odnosima. No, taj pristup ih istovremeno uvlači u vrzino kolo protivrečnosti kojima su njihove »teorije« i »doktrine« ili »sistemi« zaista bremeniti. Ako je trka u naoružavanju autonoman proces — čiji su svi vidovi takođe autonomni što, između ostalog, znači da bi se mogli svaki za sebe rešavati — u kojem jedino vojni činilac deluje, nismo li, onda, sasvim blizu zamisli da ova trka podleže isključivo sopstvenoj »logici«, »inerciji« i tsl. i da može ishoditi samo ratom?

Na ovo pitanje vojni pisci u SAD odgovaraju uvlačeći (ipak!) politički činilac, istina, na mala vrata. Tada je za njih trka u naoružavanju plod *političkih* sukoba između država, u prvom redu

velikih sila. Oni pri tom ne idu dalje od Klauzevica (oružje ne prouzrokuje političke sukobe: ono može da ih pogoršava, ali i obuzdava; ono, međutim, može da stvori ili uobliči političku volju da bude upotrebljeno itd.). Za njih, takođe, naoružavanje, samo za sebe, ne mora da prouzrokuje rat. Ali, dodaju oni, izvesne vrste ili količine oružja, ili čak, njihov razmeštaj mogu verovatnije da utiču na sâmu odluku, recimo, velikih sila o ratu nego što je slučaj sa drugim. Ako trka u naoružavanju ne vodi neizostavno u rat, ima njenih pravaca koji podrivaju sigurnost da rat neće izbiti. Upravo zato je nadzor nad naoružanjem, koji je — za razliku od razoružanja — *diskriminativne* prirode (to jest vodi računa i o kvalitativnim vidovima ove trke) pogodniji za »kontrolu« te trke. »Kontrola« u ovom slučaju pretpostavlja određeni stepen saglasnosti velikih sila ili, čak, samo velesila (SAD — SSSR). Ta logika je, uzgred rečeno, u pozadini tekućih SALT pregovora. Ona pretpostavlja i mnogo više od toga — saglasnost ovih sila o sâmoj (datoj) ravnoteži sila u svetu kao o ravnoteži koja, iako jednom nastaje *stihijno*, ipak može biti ovladana svesno. Svest o toj ravnoteži kao njihovom zajedničkom interesu, pak, pretpostavlja njihovu spremnost da se prihvati jedna vojna situacija i da se, pomoću nadzora nad naoružavanjem i »stanja duha« u smislu odvrćanja — legalizuje. Da ne bi bilo zabune: to je ono što se u SAD podrazumeva kao preduslov *detanta* između SAD i SSSR, odnosno Istoka i Zapada. To je, takođe, ono što mnogi vojni pisci u SAD misle kada kažu da sumnjaju u »prave namere« SSSR-a u SALT pregovorima. Oni zapravo sumnjaju u spremnost SSSR-a da samim svojim učesćem u ovim pregovorima prihvati i sadašnji, u širem smislu reči, vojni odnos snaga između sebe i SAD kao jednom zauvek dat. . .

Kao što smo rekli, vojni pisci u SAD pribegavaju političkom činiocu kad god im je za potrebe njihovih »teorija« (po onoj našoj narodnoj: tesno mi ga, nane, skroji, al' mi dobro stoji. . .) neizbežno, inače ga, izvan tih okvira ne priznaju. Daleko bi nas odvelo da dokazujemo da i taj ustupak čine samo u granicama logičkog pozitivizma koji ljudskoj svesti (analogno tome, i svesti, recimo, velesila o zajedničkom interesu u pogledu ravnoteže sile u svetu) pripisuje sasvim određeni značaj i ulogu u društvu. Zato ćemo se zadovoljiti time da ovo samo navedemo. Tako shvaćeni politički činilac je pretpostavka — da navedemo izraze i pojmove koji su u upotrebi u SAD — politike »mira putem snage«, politike »mira putem smanjenja naoružanja«, politike »mira pomoću straha ili odvrćanja«, ali se od njega ne polazi, već se apstrahuje vojni čini-

lae. To je ograničenje celokupnih strateških studija na Zapadu, u prvom redu u SAD. Apstrahovanje vojnog činioca je sasvim u skladu sa težnjom vodećih vojnih pisaca u SAD da *klasnu borbu* povežu sa ravnotežom sile u svetu.¹⁰ Time bismo, u nedostatku vremena i prostora, i završili.

JOVO NINKOVIĆ

Neki aktuelni problemi razrade i oblikovanja teorije operatike

Kada raspravljamo o temi »Savremeni tokovi vojno-teorijske misli« i pokušavamo označiti osnovne tendencije i pravce njenog razvoja na širem planu, moramo utvrditi ne samo kako se i u kome vidu ta opšta kretanja odražavaju na stanje u svetu, već istovremeno šta je u ovom momentu posebno karakteristično za razvoj naše vojnoteorijske misli i prakse, i u kom pravcu treba usmeriti naš naučnoistraživački i teorijski rad.

Polazeći od toga zahteva, rasprava o problemima naše ratne veštine u celini i svake njene grane posebno ima izuzetan značaj. U tom smislu ovo izlaganje ima za cilj da ukaže samo na neka aktuelna pitanja razrade i oblikovanja teorije operatike i potrebu da se u teorijskom i naučnoistraživačkom radu u oblasti ratne veštine moramo bolje organizovati, kako bi bili efikasniji, odnosno produktivniji.

Za ocenu sadašnjeg stanja u oblasti teorije operatike, po mom mišljenju, tri su momenta posebno značajna.

Prvo, još uvek nemamo kompleksno razrađenu i na zadovoljavajućem nivou oblikovanu teoriju operatike (operacije), bez obzira što su teorijsko-normativnim dokumentima date osnove, a time i bitne pretpostavke za dalji teorijski i naučni rad u svim disciplinama ratne veštine pa i u oblasti operatike.

¹⁰ Zato naši vojni pisci moraju biti veoma kritični u preuzimanju pojmova i izraza iz zapadnih »strateških studija«. Mi *klasnu borbu* povezujemo sa miroljubivom koegzistencijom, a to je nešto sasvim drugo, i može izazvati zabunu ako, recimo, stavimo znak jednakosti između detanta i miroljubive koegzistencije itd.